

# Creatief binnen de kaders

Pauline Buit

*Veel uitgevers zijn op zoek naar auteurs met creatieve en verrassende ingevingen. Toch is het vaak niet zo'n dankbare taak om met creatieve oplossingen te komen. Ik heb geprobeerd te achterhalen waarom ik steeds in de situatie terechtkom waarin de van mij gevraagde creatieve input tijdens het schrijffproces sneuvelt en uiteindelijk het materiaal niet haalt. Er speelt vast nog veel meer, maar dit is mijn poging om er iets van te begrijpen. Het is tegelijk een zoektocht om binnen de (stiekem toch strikte) kaders ruimte op te eisen voor de creativiteit van de leerlingen en daarmee ook voor mijn eigen creatieve ingevingen.*

---

## Vragen

- ▷ Wat vraagt een uitgever van je als je 'iets creatiefs' moet maken?
  - ▷ Hoe kun je creatief zijn binnen de kaders van een opdracht?
  - ▷ Wat wordt in het onderwijsveld bedoeld met creativiteit?
- 

## Creativiteit gevraagd

Van oudsher wordt creativiteit geplaatst bij de kunstvakken. Tegenwoordig is er over de hele linie van het onderwijs vraag naar creativiteit. Het onderwijs 'moet er iets mee'. Een paar voorbeelden:

- De website [www.minocw.nl](http://www.minocw.nl) opent met de missie: 'Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) werkt aan een slim, vaardig en creatief Nederland.'
- Het praatje van Sir Ken Robinson 'How schools kill creativity' dat sinds februari 2006 te bekijken is op TED<sup>1</sup>, heeft veel losgemaakt over het gebrek aan creativiteit in het onderwijs. Robinson spreekt blijkbaar veel mensen aan: het filmpje is op dit moment ruim 28 miljoen keer bekeken. In het praatje laat Robinson zien dat de wereld sneller dan ooit verandert en de mechanische kijk op onderwijs niet

---

<sup>1</sup> TED is een jaarlijkse vierdaagse conferentie die sinds 1984 wordt gehouden. Sprekers worden uitgenodigd om 'de presentatie van hun leven' te geven over hun gebied van expertise, een project of iets waarvan zij vinden dat het idee verspreid moet worden. Op [www.ted.com](http://www.ted.com) zijn vele presentaties afzonderlijk te bekijken.

meer voldoet. Hij bekritiseert de standaardisering in het onderwijs, waardoor er te weinig ruimte is voor individuele ontwikkeling van jongeren. Daarnaast vindt hij dat te sterk gefocust wordt op het ‘niet maken van fouten’, wat ten koste gaat van de creativiteit. Robinson pleit voor een nieuwe kijk op onderwijs, menselijk potentieel en creativiteit.

- Wereldwijd wordt steeds meer gesproken over 21st century skills. Kinderen die nu op school zitten, hebben in de wereld van morgen andere vaardigheden nodig. Voogt & Roblin (2010) hebben voor Kennisnet in een discussienota de belangrijkste 21st century skills geïdentificeerd. In alle door hen geanalyseerde modellen worden de volgende vaardigheden genoemd: samenwerken, communiceren, ICT-geletterdheid, sociale en/of culturele vaardigheden, kritisch denken, probleemoplosvaardigheden en creativiteit. Het rapport eindigt met aanbevelingen, waaruit blijkt dat er nog veel moet gebeuren voor de 21st century skills geïmplementeerd zijn. Om concreet te maken waar het over gaat, heeft Kennisnet de 21st century skills uitgewerkt voor de Nederlandse onderwijspraktijk. Creativiteit is “het vermogen om nieuwe ideeën, benaderingen, oplossingsstrategieën en inzichten buiten de gebaande paden te creëren en te optimaliseren” en vraagt om “effectief en efficiënt technieken kunnen toepassen voor ideecreatie, out of the box denken, iets nieuws bedenken, toegepaste verbeeldingskracht, samenhang zien tussen dingen die anderen onmogelijk zien, buiten gebaande paden gaan, los durven laten van het bekende, expres iets anders doen, vindingrijkheid, nieuwsgierigheid, onderzoekende houding, anders durven zijn, samenwerken, iemand anders ogen gebruiken.”

Kennisnet geeft een omschrijving van creativiteit waar ik me goed in kan vinden, maar dit laat ook zien dat er nog heel wat moet veranderen. Dat er veel te doen is over creativiteit lijkt me zeer terecht. Toch klopt er iets niet. Willen we wel echt iets met creativiteit?



## Oordeel, analyse en ontwerp

Bij De Bono (2009) vond ik een theorie over de plaats van creativiteit in het denken en in het onderwijs. Ik kan niet beoordelen of het klopt, maar het klinkt aannemelijk en geeft stof tot nadenken. Volgens De Bono houdt het onderwijs zich vooral met het verleden bezig: bestaande kennis wordt geordend, behandeld, beschreven. Er ligt veel nadruk op oordeel en analyse. Dat is uiterst nuttig, praktisch en doeltreffend voor lezen, schrijven, rekenen, wiskunde, biologie, natuurkunde, etc. Allemaal (basis)vaardigheden die gericht zijn op routine en feitenkennis, beide enorm belangrijk. Maar volgens De Bono is aandacht voor oordeel en analyse alleen niet genoeg. Net als Robinson constateert hij dat de standaardroutine, bij wijze van spreken de 20th century skills, steeds vaker tekort zal schieten. Er is ruimte voor ontwerp nodig. “Oordeel is gericht op de waarheid en neemt beslissingen op basis van het verleden. Ontwerp is gericht op waarde en op toekomst. (...) Oordeel gaat over ‘wat is’, ontwerp over ‘wat zou kunnen’ (2009, p61).” Ontwerp is creatief, constructief en ontwerpgericht bezig zijn. Het gaat over het vermogen om iets nieuws te scheppen, oplossingen te zien, de manier waarop iemand kijkt, denkt, doet. Iedereen kan creatief en ontwerpgericht zijn of kan het leren door inspiratie op te doen, uitdaging te zoeken, te experimenteren, te leren vertrouwen op inventiviteit, te spelen in je hoofd, te kijken, te tekenen, te knutselen.

## Passieve houding

De Bono constateert bij deze tegenstelling tussen oordeel en analyse aan de ene kant en ontwerp aan de andere kant nog een probleem. Door voortdurend ‘wat is’-vragen te beantwoorden, wordt een passieve houding gekweekt. “Als we het juiste antwoord en de ‘waarheid’ hebben gevonden, stoppen we met denken. Waarom zouden we verder denken? is onze houding (2009, p71).” Daarom is het moeilijk voor leerlingen die zo ‘opgevoed’ zijn, als het enige juiste antwoord er niet is. Ze raken in een soort verlegenheid over wat van hen verwacht wordt. In de termen van de omschrijving van Kennisnet geformuleerd, wordt verwacht dat leerlingen bijvoorbeeld iets nieuws bedenken of expres iets anders doen, maar daar hebben ze geen vaardigheden voor ontwikkeld. Ze hebben vooral geleerd om iets na te doen.

## Kwetsbaar

Daarbij speelt een derde probleem een rol. Wat is creativiteit precies? Voor veel mensen betekent het iets heel anders dan volgens de beschrijving van Kennisnet hierboven. Het is niet een open, ontdekkende houding, maar eerder een verzoek om iets bijzonders, verrassends of artistieks te doen. Dat roept een onbehaaglijk gevoel op en veel mensen hebben de neiging om zich terug te trekken. Waarschijnlijk terecht, omdat ze zich in hun creatieve uiting afgewezen voelden. Creativiteit is daarom misschien ook wel iets kwetsbaars. Iets nieuws, expres anders, onbekends, iets buiten de gebaande paden moet erkend worden. Een oordeel werkt verlamvend. Naast bepaalde vaardigheden is er ook een open blik nodig.

## Creativiteit gewenst?

Ik vind dit allemaal heel herkenbaar. Ik liep hier zelfs al tegenaan bij een groepje oudste kleuters. Ik begeleidde hen bij het uitvoeren van een vrije opdracht: aan de hand van een foto naar keuze van een huis, nest, kooi of hok mochten ze bedenken wie er zou kunnen wonen. Samen fantaseerden we over mogelijke bewoners. Daarna mochten ze ieder een bewoner uitwerken met bekende middelen: potlood, verf of klei. Daar liepen de meeste kinderen meteen vast. Ze hadden veel moeite met het open karakter van de opdracht. Hoewel ik had aangegeven dat de enige juiste oplossing niet bestond, wilden ze die wel graag weten. Ze wilden van mij precies weten wie ze moesten maken, hoe ze dat moesten doen en wanneer het klaar of goed genoeg was. Wat ook mee zou kunnen spelen, is dat ook zij al een portie afwijzing van hun nieuwe, maffe, onbekende ideeën hadden geïncasseerd.

Ook als educatief auteur herken ik de beschreven problemen. Opdrachtgevers willen 'iets creatiefs' en timmeren als puntje bij paaltje komt alles helemaal dicht. Methodemakers komen in de knoei met hun handleidingen en antwoordenboekjes: wat zetten we daar dan in? Ook hebben leerkrachten volgens de uitgever absoluut geen tijd voor creativiteit of voor het loslaten van het bekende. In de handleiding staat dan ook precies wat er gezegd of gedaan moet worden. Ik geloof trouwens niet dat leerkrachten de methode zo gebruiken, maar ik ben bang dat de waarheid en het juiste antwoord een grote plaats hebben in de klas, ook bij onderwerpen waarbij dat

niet nodig is. Kerndoelen, exameneisen, toetsen, en andere instrumenten passen daar perfect bij.

Mijn conclusie is dat de vraag naar creativiteit terecht is, maar dat het antwoord niet past bij de ‘oordeelmanier’ waarop gedacht wordt. Uitgevers, leerkrachten en leerlingen zijn gericht op het enige juiste antwoord. Voor iets buiten de kaders is weinig ruimte. Creativiteit botst (nog) met ‘het systeem’ en moet haar plaats nog veroveren.

### **Ruimte en richting**

Wat kun je doen? Wil je als educatief auteur de vraag om creativiteit van de uitgever negeren? Wel creatief zijn en mooie dingen bedenken, maar later alles herschrijven? Ik heb de hoop dat ik aan de verovering van creativiteit een bijdrage kan leveren, aan de ene kant door de kaders op te rekken en aan de andere kant door de leerlingen te laten genieten van hun creativiteit. Ik zoek daarom steeds naar ingangen om de creativiteit van de kinderen ‘binnen de kaders’ aan te spreken. Soms lukt het, soms niet, vaak moet ik toch wat concessies doen. Ik heb gemerkt dat bij de laatste opdrachten van een thema of bij extra opdrachten of plusopdrachten er meer ruimte is om een andere richting dan gebruikelijk in te slaan. Ook lukt het soms om de uitgever te overtuigen van het nut van een creatieve(re) opdracht; er zijn al zoveel opgaven met een eenduidig antwoord, een paar andere moet kunnen. Ik neem de ruimte bij elke opening die ik vind.

Ook de leerlingen neem ik op sleeptouw. De meeste leerlingen zijn niet veel creatieve opgaven gewend en verwachten een vrij gekaderde opdracht met de nodige sturing. Ik vind het een uitdaging om opdrachten te bedenken die richtinggevend zijn maar niet voorgesorteerd op één antwoord of oplossing. Ik bedenk opdrachten waarin ik hen laat dromen, ontwerpen, consequenties bedenken, beargumenteren, associëren en metaforen laat bedenken. Het werkt ook om er op te wijzen dat iets niet vanzelfsprekend is of dat je iets ook vanuit een ander oogpunt laat bekijken.

### **Creatieve technieken**

Door zelf technieken te gebruiken om van de denksnelweg af te stappen en op cre-

atieve bospaadjes te belanden, kom ik op verrassende ingangen. Een techniek die ik graag gebruik, is de ketenassociatie. Het werkt als volgt:

Je associeert op een beginwoord dat met je onderwerp te maken heeft. Bij het volgende woord associeer je verder op de associatie, en zo verder.

Na ongeveer tien woorden kies je het woord uit de keten dat het verst verwijderd is van het beginwoord.

Vanuit dat woord bedenk je een oplossing voor je probleem.

Een voorbeeld: ik wil een opdracht maken voor biologie in groep 7 over schimmels.

De ketenassociatie zou er zo uit kunnen zien: schimmel – Sinterklaas – discriminatie – wit – kleurloos – arm – gebroken – lijmen – fotoboek – Engeland. Stel dat ik vind dat discriminatie het verst van schimmels verwijderd is, dan bedenk ik vanuit dat woord een oplossing voor mijn probleem. Ik zou bijvoorbeeld kunnen denken: alle schimmels zijn anders. Lampje! Een idee voor een opdracht komt boven. De leerlingen krijgen allemaal een boterham en een plastic zakje. Wie kweekt binnen een week de grootste schimmel? Als de winnaar bekend is, gaat de les vervolgens over de omstandigheden waarin schimmels het beste groeien. Vanuit de experimenten en de vindingrijkheid van de leerlingen komt de lesstof aan de orde.

Terugkijkend naar de associatieketen komt via een verbinding met het woord kleurloos of Engeland waarschijnlijk nog een heel ander idee naar voren. Ook al lijkt het op het eerste gezicht een onzinnige bezigheid, het opent perspectieven waar je normaal niet aan zou denken. Zo zijn er heel wat creatieve technieken. Het is zeker de moeite waard om er een paar uit te proberen en te ontdekken welke plezierig is.

## Slot

Tenslotte denk ik dat de belangrijkste taak is weggelegd voor de leerkrachten. Geef de leerlingen de ruimte en geef ze richting. Laat ze experimenteren, daag ze uit, sta open voor hun ideeën en oplossingen, verwonder en geniet. Dan verovert creativiteit met zevenmijlslaarzen het onderwijs.

## Bronnen

De Bono, Edward (2009). *Creatief denken. Slimme technieken om problemen op te lossen*. Amsterdam:

Uitgeverij Business Contact

Robinson, Ken (2006, Feb). *How schools kill creativity*. [Videobestand] Opgehaald van [http://www.ted.com/talks/ken\\_robinson\\_says\\_schools\\_kill\\_creativity](http://www.ted.com/talks/ken_robinson_says_schools_kill_creativity)

Voogt, J. & Roblin, N.P. (2010). *21st Century Skills. Discussienota*. Opgehaald op 8 september 2014 van: [http://www.kennisnet.nl/fileadmin/contentelementen/kennisnet/21st\\_century\\_skills/21\\_st\\_century\\_skills\\_\\_discussie\\_paperNL\\_\\_def.pdf](http://www.kennisnet.nl/fileadmin/contentelementen/kennisnet/21st_century_skills/21_st_century_skills__discussie_paperNL__def.pdf)

Kennisnet (n.d.) *Creativiteit*. Opgehaald op 8 september 2014 van <http://www.kennisnet.nl/themes/21st-century-skills/vaardigheden/creativiteit/>